

В.І. Палійчук

Деякі аспекти професійної підготовки майбутніх стоматологів методами ситуативного моделювання

«Івано-Франківський національний медичний університет», м. Івано-Франківськ, Україна

Актуальність. На сучасному ринку праці, у тому числі вітчизняному, молодий фахівець, зокрема лікар-стоматолог, опиняється в нерівних умовах з досвідченими фахівцями, оскільки відчуває брак професійного досвіду та низький рівень готовності до реальних умов практичної діяльності. Така ситуація обумовлює застосування у процесі професійної підготовки майбутніх стоматологів педагогічних технологій, методів і засобів навчання, які б максимально наблизили освітній процес до реальних умов практичної діяльності. Актуальність порушеної проблеми обумовлена наявністю низки суперечностей: між існуючою системою професійної підготовки майбутніх стоматологів і недосконалістю її теоретичних основ з позицій запровадження компетентнісного підходу; між потенційними можливостями застосування ситуативного моделювання у професійній підготовці майбутніх стоматологів і недостатнім рівнем його науково-методичного супроводу.

Мета дослідження – висвітлення деяких аспектів професійної підготовки майбутніх стоматологів методами ситуативного моделювання.

Матеріали та методи. Для проведення дослідження було використано аналіз науково-педагогічної літератури, наведено дефініцію «ситуативне моделювання»; проаналізовано методи ситуативного моделювання (імітаційні та ділові ігри, «case-study», ситуаційні задачі) у професійній підготовці майбутніх стоматологів; визначено їх переваги та недоліки; розглянуто можливості їх застосування на кафедрі ортопедичної стоматології ІФНМУ.

Результати свідчать про те, що методи ситуативного моделювання є ефективними у процесі професійної підготовки майбутніх стоматологів.

Висновок. Методи ситуативного моделювання забезпечують формування професійної компетентності та готовності до майбутньої професійної діяльності. Перевагами цих методів є формування вмінь: аналітичних; практичних; творчих; комунікативних; соціальних; рефлексивних. Їх запровадження у процес професійної підготовки майбутніх стоматологів потребує розуміння їхньої специфіки та особливостей використання в умовах медичного університету.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні стоматологи, методика ситуативного моделювання.

Актуальність

Професійна підготовка майбутнього лікаря-стоматолога базується на формуванні здатності розв'язувати складні задачі та проблеми в галузі охорони здоров'я за спеціальністю «Стоматологія» у професійній діяльності або у процесі навчання, передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій, характеризується невизначеністю умов і вимог. Це потребує від здобувача стоматологічної освіти не тільки оволодіння якісними сучасними знаннями, що поєднуються з мануальними навичками, а й розвитку морально-вольової сфери, творчого потенціалу, здатності до вмотивованих дій та адекватної самооцінки прийнятих рішень [1].

На сучасному ринку праці, у тому числі вітчизняному, молодий фахівець, зокрема лікар-стоматолог, опиняється в нерівних умовах з досвідченими фахівцями, оскільки відчуває брак професійного досвіду та низький рівень готовності до реальних умов практичної діяльності. Така ситуація обумовлює застосування у процесі професійної підготовки майбутніх стоматологів педагогічних технологій, методів і засобів навчання, які б максимально наблизили освітній процес до реальних умов практичної діяльності.

Сучасний стан і перспективи розвитку медичної освіти в Україні досліджували науковці та практики: І. Беззуб, О. Волосовець, Г. Клішевич, Ю. Лавриш, М. Мруга, Ю. Поляченко, В. Передерій, Р. Ступін, А. Тарасова, П. Уліаш та ін.; сучасний стан вищої стоматологічної освіти на різних етапах вивчали А. Бори-

сенко, О. Гуменюк, Г. Ерстенюк, Я. Кульбашна, Р. Казакова, К. Печковський М. Рожко, Л. Харьков, І. Чехова, Л. Яковенко та ін.; загальні питання модернізації професійної підготовки фахівців порушували Н. Дем'яненко, Л. Кайдалова, С. Калашнікова, В. Луговий, В. Лунячек, Ю. Рашкевич, М. Степко та ін.; досвід застосування ділових ігор і кейсів у професійній підготовці фахівців різного профілю узагальнено Ю. Бадюком, О.Г. Бурак, Т. Кудрявцевою, В. Собком, В. Стрельниковим, І. Юрком та ін.; ситуативне моделювання як педагогічна категорія було в центрі уваги С. Гончарова, М. Кузько, В. Пермінової, Н. Перхайло, О. Пометун та ін.

Проте професійна підготовка майбутніх лікарів-стоматологів методами ситуативного моделювання вивчена недостатньо. Актуальність порушеної проблеми обумовлена наявністю низки суперечностей між:

- існуючою системою професійної підготовки майбутніх стоматологів в недосконалість її теоретичних основ з позицій впровадження компетентнісного підходу;
- потенційними можливостями застосування ситуативного моделювання у професійній підготовці майбутніх стоматологів і недостатнім рівнем його науково-методичного супроводу.

Отже, професійна підготовка майбутнього стоматолога повинна передбачати не тільки засвоєння знань, формування практичних умінь і навичок, необхідних для ефективної професійної діяльності, а й набуття майбутнім фахівцем досвіду роботи в команді та здатності

працювати автономно; формування вмінь виявляти, ставити та вирішувати проблеми і навичок прийняття рішень тощо. Сучасний лікар-стоматолог повинен бути здатним до адаптації та дій у нових ситуаціях; готовим до вибору стратегії спілкування та демонструвати ефективну міжособистісну взаємодію. Вимогою часу є здатність фахівця діяти соціально відповідально та громадянсько свідомо.

Можливість вирішення окресленої проблеми ми вбачаємо в розширенні арсеналу педагогічних технологій і методів навчання, що використовуються у професійній підготовці майбутніх стоматологів у вітчизняних медичних університетах.

Вважаємо слушною думку І. Юрка про те, що саме альтернативні методи навчання формують уміння знаходити нестандартні рішення [2]. Оскільки метою професійної підготовки фахівців є максимальне наближення освітнього процесу до практичної діяльності, то ситуативне моделювання дозволить здобувачам освіти зрозуміти закономірності та норми стосунків між людьми, закріпити на практиці отримані знання, систематизувати інформацію про різні аспекти професійної діяльності, зрозуміти специфіку вибраного фаху, активізувати навчально-пізнавальну діяльність; сформувати комунікативну компетентність тощо [3, 4].

Мета дослідження – висвітлення деяких аспектів професійної підготовки майбутніх стоматологів методами ситуативного моделювання.

Результати дослідження

Для поглибленого розуміння порушеної проблеми визначено термінологію. Так, термін «ситуативний» визначається як «такий, що зумовлений певними умовами», тобто пов'язаний з певною ситуацією, «станом, положенням, обстановкою; сукупністю умов та обставин, що створюють певне становище, викликають ті чи інші взаємини людей» [5, 6].

Моделювання визначається як метод дослідження явищ і процесів, що ґрунтується на заміні конкретного об'єкта досліджень іншим, подібним до нього [7]. У педагогіці моделювання є методом активізації навчально-пізнавальної діяльності, що використовується для підвищення рівня засвоєння знань студентами та формування в них необхідних компетентностей [8].

Ситуативне моделювання висвітлювалось як стосовно загальних положень, так і в його окремих напрямках вітчизняними науковцями: М. Кузько, І. Луцки, О. Пометун, Л. Пироженко, М. Ростокою, І. Тягай, І. Ситкою та ін., але в контексті професійної підготовки майбутніх стоматологів цей аспект вивчено недостатньо.

Аналіз психолого-педагогічної наукової літератури дозволив визначити ситуативне моделювання у професійній підготовці майбутніх стоматологів як сукупність студентоцентризованих педагогічних технологій, інтерактивних методів і засобів навчання, використання яких сприяє формуванню в майбутніх стоматологів загальних і професійних (фахових) компетентностей.

Розглянемо більш детально думки науковців про застосування ситуативного моделювання в освітньому процесі. Так, А. Хуторський підкреслює зв'язок ситуативного моделювання із принципом ситуативності, дотримання якого в освітньому процесі не тільки залучає студента у вирішення ситуацій і пошуку нових підходів до вирішення поставлених завдань, а й мотивує працювати активно, розвиватися та усвідомлювати власну відповідальність за прийняті рішення [9].

О. Назаркін, досліджуючи проблемно-ситуативне навчання як спосіб моделювання дій в екстремальній ситуації, зазначає, що навчання в конкретній ситуації вчить майбутнього фахівця не тільки використовувати

раніше отримані знання, а й застосовувати їх, професійно аргументувати та відстоювати власну думку, поважати думки інших людей, взаємодіяти в команді, вибирати в конкретній ситуації максимально доцільну модель поведінки тощо [10].

Таким чином, можна зауважити, що використання ситуаційних задач, які відтворюють реальні виробничі умови та професійні завдання, уможливує розвиток креативності та творчої самостійності майбутніх фахівців.

Відповідно, проблемні ситуації, що дозволяють імітувати професійну діяльність з елементами протиріччя, невизначеності, новизни та різноманітності варіантів розвитку ситуації, сприяють активізації процесів рефлексії у здобувачів освіти.

Дослідники специфіки професійної підготовки майбутніх фахівців різного профілю наголошують на використанні в освітньому процесі низки інтерактивних методів навчання, а саме: розв'язання проблемних ситуацій, що виникають у професійній діяльності, застосування ділових ігор, імітацій, симуляції, кейсів, індивідуальних і групових проектів тощо.

Аналіз та обговорення результатів

Ми вивчили досвід науковців і педагогів-практиків та адаптували деякі методи ситуативного моделювання до професійної підготовки майбутніх стоматологів на кафедрі ортопедичної стоматології Івано-Франківського національного медичного університету.

Ураховано думку Л. Пироженко та О. Пометун про те, що імітаційні ігри розвивають уяву та навички критичного мислення, сприяють застосуванню на практиці вміння вирішувати проблеми [11]. Отже, на практичних заняттях з ортопедичної стоматології для студентів 2 курсу розроблено сценарії імітаційних ігор у межах вивчення тем «Отримання гіпсових моделей щелеп. Фіксація моделей в артикулятор», «Вкладки. Класифікації. Показання до застосування. Правила формування порожнин під вкладки. Методи моделювання та виготовлення вкладок» тощо. Такі імітаційні вправи акцентують увагу майбутнього стоматолога на професійних діях; дозволяють аналізувати конкретні професійні ситуації; розігрувати ролі з метою формування професійно важливих умінь; знаходити оптимальне рішення та всебічно оцінювати власні дії.

Щодо застосування ділових ігор у контексті професійної підготовки майбутніх стоматологів, то слушною є думка І. Юрка про те, що ділова гра є засобом моделювання різноманітних умов професійної діяльності (у тому числі невизначених, екстремальних), методом пошуку нових варіантів розв'язання ситуацій, що виникли [2].

Основними перевагами ділових ігор як методу навчання є такі: можливість відтворення в межах аудиторії основних особливостей професійної діяльності; активізація розумової діяльності здобувачів освіти та покращення сприйняття теоретичного матеріалу; формування навичок професійного мислення та комунікативної компетентності; формування професійної спрямованості, мотивації, креативності тощо. Серед недоліків Ю. Бадюк називає значне збільшення навантаження на науково-педагогічного працівника, оскільки розробка сценарію ігор потребує витрат часу та ґрунтовної підготовки [12].

Ділові ігри здебільшого застосовуються для студентів третього курсу, які мають певний досвід розв'язання проблемних ситуацій, мають навички міжособистісної взаємодії, володіють методами збирання медичної інформації про стан пацієнта, спроможні оцінити результати лабораторних та інструментальних досліджень тощо. Отже, вивчення тем: «Ускладнення та помилки при протезуванні штучними коронками і мостоподібними протезами»,

«Обстеження пацієнта з частковою втратою зубів – основні та додаткові методи. Зміни в зубощелепному апараті при частковій втраті зубів», «Накладання та корекція часткових знімних протезів» тощо відбувається під час застосування ігрових методів. Для успішного розв'язання ігрової ситуації необхідно не тільки поетапно, багаторазово уточнити необхідні дані та чинники, проаналізувати надану та отриману інформацію, а і прийняти рішення та обґрунтувати його. Ми погоджуємося з думкою В. Стрельнікова, що такі ігри сприяють зняттю бар'єрів і психологічної скутості, а отже, формуванню вмінь діяти у проблемних ситуаціях, зокрема в конфліктних [13].

Арсенал методів ситуативного моделювання можна доповнити методом «case-study» (кейсового навчання), оскільки в його основі лежить створення викладачем певних навчальних ситуацій в письмовому або усному вигляді, які є відображенням реальної професійної ситуації, для подальшого аналізу майбутніми фахівцями.

Оскільки кейс є реальною професійною ситуацією, то в освітньому процесі можливе вирішення таких завдань: набуття майбутніми фахівцями-стоматологами досвіду вирішення реальних професійних проблем; занурення здобувачів освіти в реальну професійну ситуацію для досягнення «ефекту підвищення знань»; створення «ситуації успіху» та індивідуальний і колективний розвиток майбутніх фахівців.

Використання «case-study» у професійній підготовці фахівців має низку переваг, а саме: стимулювання самостійності особистості та відповідальності за прийняття рішень; формування комунікативної та аналітичної компетентностей; можливість максимального наближення навчання до професійної діяльності. Серед недоліків витрати часу для підготовки навчально-методичної документації.

Для кейсового навчання відібрані теми: «Адаптація до знімних протезів. Строк користування. Починка та перебазування», «Відбитки та відбиткові матеріали, які використовують для виготовлення бюгельних протезів. Діагностичні і робочі моделі», «Технологічні етапи виготовлення бюгельних протезів. Підготовка моделі до дублювання. Дублюючі маси» тощо, оскільки кейсове завдання являє собою реалістичну професійну проблему, яку здобувачу необхідно проаналізувати з позицій певної посадової особи (лікар-стоматолог-ортопед, зубний технік, завідувач стоматологічного відділення).

Заслугує уваги такий метод ситуативного моделювання, як ситуаційні задачі, які визначаються науковцями як навчальні задачі, сформульовані в термінах і умовах конкретної ситуації, спрямовані на виявлення та усвідомлення способу діяльності здобувачем освіти.

І. Осадченко наводить класифікацію видів ситуаційних задач: «на мобільне рішення» – короткі задачі формування навичок швидкого прийняття рішень; «на вибір рішення» – вибір єдиного правильного рішення серед множини інших запропонованих, серед яких наведено в тому числі й неправильні; «на аналіз даних» – проста ситуаційна задача ускладнюється зайвою інформацією; ситуаційна «задача-зразок» – для ілюстрації теоретично-

го матеріалу; «на обґрунтування» – у структурі задачі не тільки наведено саму ситуацію, а й запропоновано її певне вирішення, яке необхідно проаналізувати та довести його доречність; «на формування вмінь і навичок» – ситуація потребує поетапного рішення та його обґрунтування на основі засвоєних студентом теоретичних знань; «на дискусійне рішення» – кожний з підгруп студентів пропонується розглянути два різних вирішення єдиної ситуації з подальшим аналізом обома групами думок про представлену ситуацію; «на аналіз прийнятого рішення» – подібні до задач «на обґрунтування», проте передбачають можливість обґрунтування або спростування способу вирішення ситуації, запропонованого викладачем; «на пошук інформації» – у структурі задачі дається неповна інформація, що вимагає від студентів самостійного додаткового аналізу джерел; «на ускладнення» – поетапна задача, в межах якої після висування студентами пропозиції про вирішення ситуації викладач вводить додаткові обставини, які змушують корегувати відповідь; «на складання алгоритму» – передбачають самостійне представлення студентами ходу вирішення певної проблеми; «на передбачення» – на основі заданої ситуації студенти повинні спроєктувати її наслідки [14].

Серед переваг ситуаційних задач слід назвати такі: сприяння розвитку в майбутніх фахівців комунікативної та аналітичної компетентностей, формування навичок роботи в команді та в умовах неповної інформації, забезпечення розвитку прогностичних умінь і готовності до прийняття рішень. Недоліком є необхідність попередньої підготовки як студентів, так і викладача.

Ураховуючи розмаїття видів ситуаційних задач, слід зазначити, що у процесі професійної підготовки майбутніх стоматологів на кафедрі ортопедичної стоматології їх використання на кожному занятті є доцільним, оскільки актуалізуються різні види діяльності.

Висновки

1. Узагальнюючи вищезазначене, можемо зробити висновок, що відмінністю ситуативного моделювання від інших методів навчання є можливість не тільки сформулювати у здобувачів вищої освіти професійну компетентність, а й готовність до майбутньої професійної діяльності.
2. Перевагами методів ситуативного моделювання є формування в майбутніх фахівців, у тому числі стоматологів, умінь: аналітичних; практичних; творчих; комунікативних; соціальних; рефлексивних.
3. Запровадження методів ситуативного моделювання у процес професійної підготовки майбутніх стоматологів потребує розуміння їхньої специфіки та особливостей використання в умовах медичного університету.

Перспективи подальших досліджень

Подальші зусилля будуть спрямовані на вдосконалення навчально-методичного забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх стоматологів на кафедрі ортопедичної стоматології ІФНМУ.

ПОСИЛАННЯ

1. Bulakh IYE. Problemy otsiniuvannya znan studentiv u konteksti vymoh Bolonskoi deklaratsii. *Medychna osvita* 2011 2: 20–2 [in Ukrainian]
2. Yurko IV, Shymanovska-Dianich LM, Hunchenko MV. Vykorystannya treninhovykh tekhnolohii navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv dlia pidpriemnytskoi ta upravlinskoi diialnosti: monohrafiia. Poltava: RW PUSKU, 2008. 161 p. [in Ukrainian]
3. Ihnatenko SV. Formuvannia fakhovykh kompetentsii maibutnikh inzheneriv-pedahohiv zasobamy problemno-ihrovoho navchannia: avtoref. dys. kand. ped. nauk: spets. 13.00.04. Kyiv, 2011. 20 p. [in Ukrainian]

4. Strohanova HM. Sytuatyvnyi pidkhdid do profesinnoi pidhotovky vchytelia ukrainiskoi movy. *Filolohichni studii* 2011 6: 719–24 [in Ukrainian]
5. Slovnyk ukrainiskoi movy. Akademichnyi tlumachnyi slovnyk (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/sytuatyvnyj> (data zvernennia: 01.06.2019) [in Ukrainian]
6. Slovopectia. Slovnyk inshomovnykh sliv. URL: <http://slovopectia.org.ua/36/53409/248141.html> (data zvernennia: 17.06.2019) [in Ukrainian]
7. Slovopectia. Slovnyk inshomovnykh sliv Melnychuka. URL: <http://slovopectia.org.ua/42/53404/286283.html> (data zvernennia: 06.06.2019) [in Ukrainian]

8. Teplytska AO Model i modeliuвання v profesiinii osviti maibutnikh uchyteliv. Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka. 2015 6 (69): 181–92 [in Ukrainian]
9. Khutorskoi A. Kliuchovi osvichni kompetentnosti. Vidkrytyi urok: Rozrobky, tekhnologii, dosvid: nauk.-metod. zhurn. 2008 6: 47–50 [in Ukrainian]
10. Nazarkin OA. Problemno-sytuatyvne navchannia yak sposib modeliuвання dii v ekstremalnih situatsii // Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity: Zb. nauk. prats. Kharkiv, UIPA. 2003 6: 110–15 [in Ukrainian]
11. Pometun OI, Pyrozhenko LV. Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnologii navchannia: nauk.-metod. posib. Kyiv: Vyd-vo A.S.K. 2004. 192 p. [in Ukrainian]
12. Badiuk YuV. Formuvannia fakhovykh znan maibutnikh molodshykh spetsialistiv budivelnoho profilu zasobamy dilovykh igor: avtoref. dys. kand. ped. nauk: spets. 13.00.04. Chernigiv; 2009. 20 p. [in Ukrainian]
13. Strelnikov VYU, Britchko IH. Suchasni tekhnologii navchannia u vishchii shkoli: modulnyi posib. dlia slukhachiv avtor. kursiv pidvyschennia kvalifikatsii vykladachiv MIPK PUET. Poltava: PUET. 2013. 309 p. [in Ukrainian]
14. Osadchenko II, Konovalova EJU, Syrotjuk SD. Klassifikacija situacionnykh zadaniy v kontekste izuchenija kursa. Osnovy pedagogicheskogo masterstva. Vektor nauki Toll'jattinskogo gosudarstvennogo universiteta. 2013 3: 446–50 [in Russian].

Некоторые аспекты профессиональной подготовки будущих стоматологов методами ситуативного моделирования

В.И. Палийчук

Резюме. На современном рынке труда молодой врач-стоматолог оказывается в неравных условиях с опытными специалистами, поскольку имеет недостаточный профессиональный опыт и низкий уровень готовности к реальным условиям практической деятельности. Такая ситуация требует применения в процессе профессиональной подготовки будущих стоматологов в медицинских университетах таких педагогических технологий, методов и способов обучения, которые максимально приблизят процесс обучения к реальным условиям практической работы стоматолога. На данном этапе существует необходимость совершенствования теоретических основ и разработки научно-методического сопровождения профессиональной подготовки с позиций компетентностного подхода.

Исследование проводилось на кафедре ортопедической стоматологии Ивано-Франковского национального медицинского университета с участием студентов 2–3-х курсов специальности 221 «Стоматология» и преподавателей профильных учебных дисциплин. Проанализированы методы ситуативного моделирования (имитационные и деловые игры, «case-study», ситуационные задачи) в профессиональной подготовке будущих стоматологов, определены их преимущества и недостатки, рассмотрены возможности и целесообразность их применения в процессе преподавания ортопедической стоматологии.

Полученные результаты свидетельствуют о том, что методы ситуативного моделирования эффективны в процессе профессиональной подготовки будущих стоматологов, поскольку обеспечивают формирование профессиональной компетентности и готовности к будущей профессиональной деятельности. Преимущество этих методов обеспечивается формированием умений, необходимых будущим стоматологам для эффективного выполнения профессиональных задач. Внедрение методов ситуативного моделирования в процесс профессиональной подготовки будущих стоматологов требует понимания их специфики и особенностей применения в условиях медицинского университета.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, будущие стоматологи, методы ситуативного моделирования.

Some aspects of the future dentists professional training with methods of situational modelling

V. Paliichuk

Resume. In the modern market of labor, a young dentist finds himself in unequal conditions with experienced specialists, because he has insufficient professional experience and a low level of readiness for the real conditions of practical activity. This situation requires the use in the process of professional training of future dentists in medical universities of such pedagogical technologies, methods of education that will bring the training process as close as possible to the real conditions of practical work.

The study was conducted at the Department of Orthopedic Dentistry of the Ivano-Frankivsk National Medical University with the participation of students of 2–3 courses of the specialty 221 Dentistry and teachers of specialized disciplines. The methods of situational modelling (imitation and business games, «case-study», situational tasks) in the professional training of future dentists are analyzed, their advantages and disadvantages are identified, the possibilities, and feasibility of their use in the teaching of orthopedic dentistry are reviewed.

The results indicate that situational modelling methods are effective in the process of professional training of future dentists, since they ensure the formation of professional competence and readiness for future professional activity.

The introduction of situational modelling methods in the process of professional training of future dentists requires an understanding of their specifics and features of use in the medical university.

Key words: professional training, future dentists, methods of situational modelling.

Палийчук Володимир Іванович – канд. мед. наук,
асистент кафедри ортопедичної стоматології ДВНЗ «Івано-Франківський національний медичний університет».
Адреса: вул. Галицька, 2, м. Івано-Франківськ, 76018.
Тел.: (099) 071-56-25. **E-mail:** covasik.lp700@gmail.com.